

տեւել: Սակայն խոհեմութիւն է համաճարակի տառն կրկին պատուաստել:

Առանց բացատրութեան պէտք է պատուաստել 2-10 տարեկան բոլոր մանուկները, որովհետեւ մեծ մասով ընդունակ են կեղծմաշկով վարակուելու: Իսկ չափահասներէն պէտք է պատուաստել միայն ընդունակները, զորս բժիշկները կրնան դատել մամուտը միջոցով մը: Ծնողներ, անհագ մի գտնուիք, պատուաստել տուէք ձեր պատկանները կեղծմաշկին դէմ:

Կեղծմաշկն ալ պէտք է անհետանայ ծաղկախտին նման:

ԲԺ. Լ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ՃԱՆՃԱՏԵՆԴԸ ԵՒ ԻՐ ԱԻԵՐՆԵՐԸ *

III. — ՀԻՒԱՆՎՈՒԹԻՒՆԸ

Ձմառաւ ձևերը. — Աւելորդ չլիտի ըլլար հոս մի քանի բառով հասարակութեան ներկայացնել ճահճատենդէ վարակուած մարդուն մօտ հիւանդութեան սկզբին երեւած նշանները:

Ճահճատենդը ամէն ժամանակ միևնոյն ձևով չի ներկայանար, բայց ընդհանրապէս, երեք գլխաւոր շրջաններով իր ներկայութիւնը կը դրացնէ: Ենթական նախ դոյ մը կ'ունենայ, կը մտի, տփռոյն վիճակի մէջ վերմակներով ծածկուել կ'ուզէ, բայց որքան ալ խնամքով ծածկեն, հիւանդութիւնը իր առաջին շրջանը պիտի բոլորէ, յետոյ ջերմութեան շրջանը և ի վերջոյ առատ քրտինք. այս տեսակը տենդին ամենօրեայ ձևն է: Տենդը եօրեայ կ'ըսուի երբ օրընդմէջ կը պատահի, չորեքօրեայ՝ երբ երեք օրը անդամ մը: Երբ ջերմութիւնը առանց դադրելու ամէն օր կը շարունակուի, միայն առատները մի քիչ նուազած, այդ պարագային շարունակական տենդ անուան կ'առնէ: Երբեմն ճահճատենդը այնքան զօրաւոր կ'ըլլայ որ մի քանի ժամուան մէջ կը մեռցնէ. այս դէպք տեսակ տենդին կ'ընկերանայ թմբուցութիւն մը, իբր թէ հիւանդը թմբեցուցիչ մը առած ըլլար: Գէշ տեսակ ճահճատենդերէն յիշենք՝ անօրինակ ջերմութեամբ տենդը, սառեցուցիչ տենդը, թանջատենդը ևայլն:

Ճահճատենդը իր վերջին ձևին մէջ կը յանդի ախտադնութեան (cachexie) որու ընթացքին ենթակային մօրթը կաւահողի գոյն մը կ'առնէ, անարիւնութիւնը իր ծայրաստիճանին կը հասնի և որը աստիճանաբար պատճառ կ'ըլլայ մարմնոյն դրեթէ ամէն գործարաններուն դանդաղան հիւանդութեանց:

Աւերմերը. — Ճահճատենդը աշխարհի չափ հին հիւանդութիւն մ'է. ան հինուց ի վեր ծանօթ էր մարդկութեան, ու յիշատակուած

*) Տես «Բուժամբ» էջ 52 և 130

է. Օրֆէական բանաստեղծութեանց մէջ (Քրիստոսէ 1000 տարի առաջ): Հիպոգրատ, բժշկութեան հայրը, այս հիւանդութեան մասին երկարօրէն խօսած է: Ճահճատենդը մարդկային սերունդները փճացնող և այդ սերունդներուն վրայ խոր աւերի հետքը ձգող հիւանդութիւններէն է: Դիտուած է որ ճահճատենդէ տառապող ծնողքի մը զաւակն ալ ժառանգականութեամբ տկարակազմ կ'ըլլայ: Նոյնպէս ճիշտ է որ ճահճատենդը իր աւերները աւելի զգալի կ'ընէ հոգադործ և բանւոր դասակարգերուն մէջ և որոնց արտադրողական ուժին ու նոյնհետայն տնտեսական բարգաւաճման նուազելուն պատճառ կ'ըլլայ: Ճահճատենդը, մարմինը տկարացնելով, պատճառ կ'ըլլայ դիւրութեամբ ուրիշ հիւանդութիւններէ վարակման, որոնցմէ գլխաւորը Թոքսիտն է:

IV — ՃԱՀՃԱՏԵՆԴԻ ԴԵՄ ՄԱՔԱՌՈՒՄԻ ԵՒ ԴԱՐՄԱՆՈՒՄԻ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

Այն իրողութիւնը որ հիւանդութեան մակարոյծը ճահճատենդէ տառապող մարդու արեան և անօֆէլ մփեղներու մարմինն մէջ կը դնուի, մեզ պիտի առաջնորդէ ուշադրութեամբ հետեւելու հիւանդներուն դարմանումին և կռիւ մղելու մփեղներուն դէմ: Մենք դիտենք թէ մփեղները ձմեռը գրեթէ գոյուքիւն չունին, բայց ամառուընէ վարակուած մարդոց արեան մէջ մակարոյծ մը կայ, ուրեմն ձմեռը ջանքերնիս կը կեդրոնացնենք այդպիսի հիւանդները կատարելապէս բուժելու:

Իսկ ամառը, հիւանդութեան ենթարկուողները դարմանելով մէկտեղ, ճահճաներու չորացման և մփեղներու փճացման միջոցներուն վրայ խորհիլ պէտք է:

Փոքր չափով, երբեմն, քիմիկ (սոլֆարօ) առնելը և միշտ մփեղարգել գործածելը կանխազգուշական լաւ միջոցներ են:

Իսկ ճահճատենդէ կատարելապէս բուժուելու համար մենք միակ խորհուրդ մը ունինք տալիք՝ այն է որ ենթական առանց պառաւական թելադրանքներու և դարմանման եղանակներուն ականջ կախելու՝ բժիշկի դիմէ ու յարատեօրէն հետեւի անոր խորհուրդներուն և դարմանման՝ որը գլխաւորապէս կը կայանայ քիմիկ ներարկումներու մէջ:

Բայց ճահճատենդի ենթական, դժբաղդարար շատ անգամ դարմանման սկիզբի յաջողութիւնները, իբրեւ հիւանդութեան կատարեալ բուժումը նկատելով, դարմանումը շարունակելու կը դժգամակի, որով հիւանդութիւնը այդպիսի մարմիններուն մէջ կայ ու կը մնայ: Պզտիկ յոգնութիւն մը կամ տկարութիւն մը պատճառ կ'ըլլայ հիւանդութեան սկզբի թափով վերերեւումին:

ԲԺ. Գ. Օ. ԳԱՆՈՒՍՏԵԱՆ